

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 2 • Sayı: 4 • 2004 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu

Yayın Kurulu

Şevket K. Akar, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır, Ahmet Davutoğlu, İhsan Fazlıoğlu,
F. Samime İnceoğlu, Abdülhamit Kırmızı, Mustafa Özel, Yunus Uğur

Danışma Kurulu

Gökhan Çetinsaya, *İstanbul Teknik Üniversitesi*

Mehmet Genç, *Bilgi Üniversitesi*

Tevfik Güran, *İstanbul Üniversitesi*

Mehmet İpşirli, *Fatih Üniversitesi*

Cemal Kafadar, *Harvard Üniversitesi*

Mustafa Kara, *Uludağ Üniversitesi*

Sabri Orman, *Marmara Üniversitesi (emekli)*

Adres Vefa Cad. No. 35 34470 Vefa İstanbul

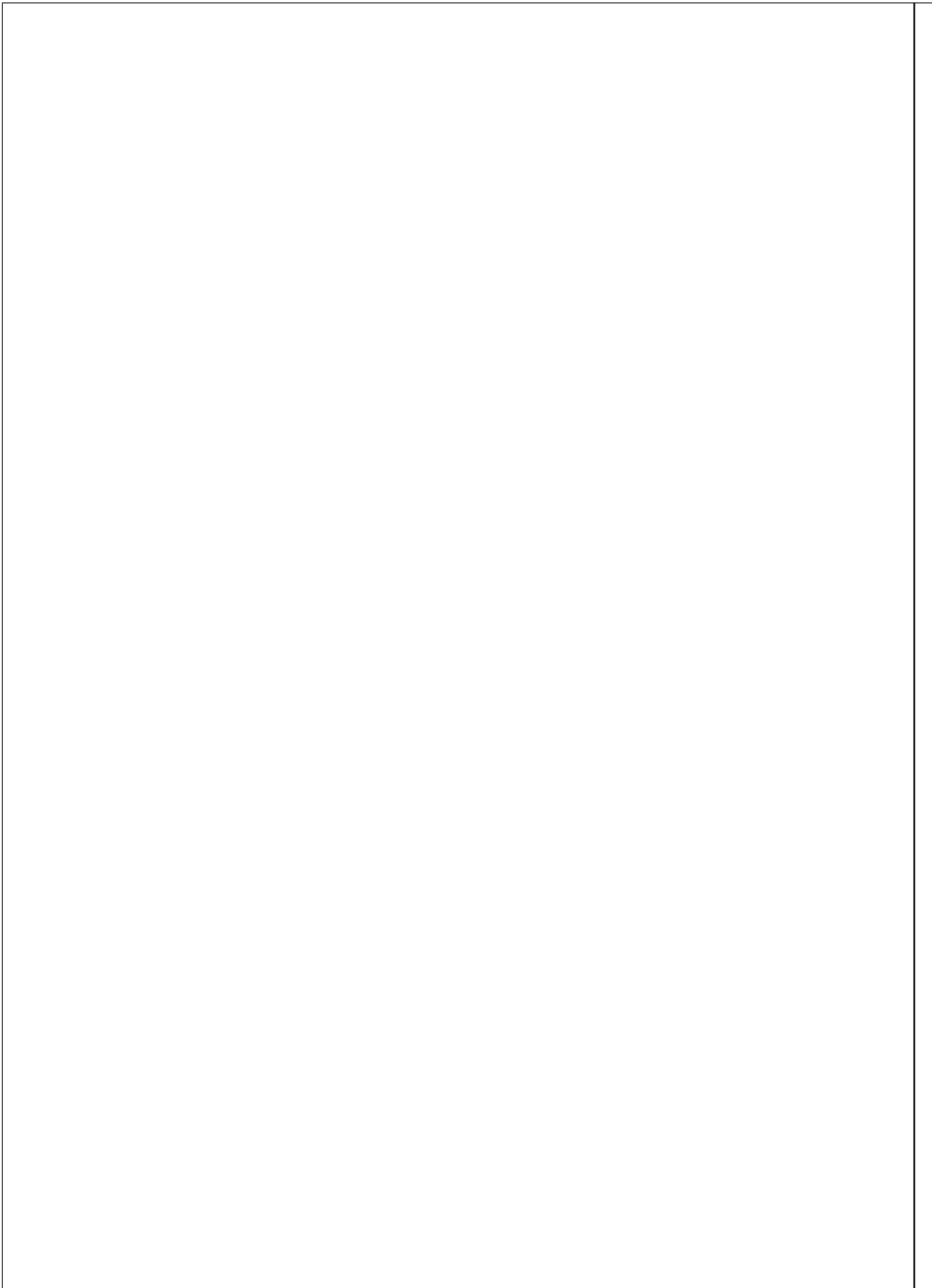
Tel 0212. 528 22 22 pbx **Faks** 0212. 513 32 20 **e-mail** talid@bisav.org **internet** http://www.bisav.org.tr

Abonelik ABONET **Tel** 0212. 222 72 06 **Faks** 0212. 222 27 10

e-mail abonet@abonet.net **internet** www.abonet.net **Abone Dağıtım** AKTİF DAĞITIM

Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur.

Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın yayınlansın iade edilmez.

Cilt 2 | Sayı 4 | 2004

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türk Bilim Tarihi

SAYISI

Sunuş 5-8

İki Ucu Müphem Bir Köprü: 'Bilim' ile 'Tarih' ya da 'Bilim Tarihi'

İhsan FAZLIOĞLU 9-27

Türk Bilim Tarih Yazımı'nda 'Zihniyet', 'Din' ve 'Bilim' İlişkisi : Osmanlı Örneği

Cemil AYDIN 29-44

"Eski Anadolu Uygarlıklarında Bilim" Konusunda Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Gaye ŞAHİNBAŞ ERGİNÖZ 45-71

Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemindeki Bilimsel Çalışmaların

Kısa Bir Değerlendirmesi

Esin KAHYA 73-80

"Bizans Döneminde Bilim" Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Gaye ŞAHİNBAŞ ERGİNÖZ 81-90

Türk Matematik Tarihi Literatürü (Cumhuriyet Dönemi)

Melek DOSAY GÖKDOĞAN 91-102

Türk Astronomi Tarihi Literatürü (1923-2004)

Yavuz UNAT 103-133

Türk Fizik-Optik Tarihi Üzerine

Hüseyin Gazi TOPDEMİR 135-151

Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Modern Fizik Çalışmaları Üzerine Bir Deneme

Meltem AKBAŞ 153-162

Osmanlı Coğrafya Çalışmaları

Mahmut AK 163-211

Türkiye'de Tıp Tarihi

Aykut KAZANCIGİL 213-232

Cumhuriyet Dönemi Türk Teknoloji ve Mekanik Tarihi Çalışmaları

Yavuz UNAT 233-263

Osmanlı Askerî Teknoloji Tarihi: Ateşli Silâhlar

Salim AYDÜZ 265-295

Osmanlı Deniz Teknolojisi Üzerine

Tuncay ZORLU 297-353

Fuat Sezgin ile "Bilim Tarihi" Üzerine 355-370

Anadolu'daki Osmanlı Medreseleri: Bir İcmal

Mefail HIZLI 371-409

Osmanlı Astronomi Müesseseleri

Salim AYDÜZ 411-453

Osmanlılarda Askeri Teknik Eğitim

Mustafa KAÇAR 455-469

1933 Üniversite Reformu Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi

Sevtap İSHAKOĞLU KADIOĞLU 471-491

A.Ü.D.T.C.F. Bilim Tarihi Anabilim Dalı

Yavuz UNAT 493-521

*Bilim ve Teknoloji Tarihi'ne Çeyrek Asırlık Hizmet: İslam Tarih,
Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)*

Zeynep DURUKAL 523-543

İ.Ü. Bilim Tarihi'nin Kurumsallaşması:

Araştırmalar ve Eğitim Programları (1984-2004)

Feza GÜNERGÜN 545-580

Türk Bilim Tarihi Kurumu (TBTK) ve Bilim Tarihi Çalışmalarındaki Yeri

Mustafa KAÇAR 581-593

*Osmanlılar Dönemi'nde Bilim Tarihi Yazıcılığına Genel Bir Bakış ve
Ahmed Râsim'in "Terakkiyyât-ı 'İlmiyye ve Medeniyye" Adlı Eseri*

Remzi DEMİR-İnan KALAYCIOĞULLARI 595-627

Eski Harfli Mühendislik Dergileri

Cüneyd OKAY 629-640

Türkiye'de Bilim ve Teknolojinin Gelişim Süreci Literatürüne Eleştirel Bir Bakış

Ramazan ACUN 641-658

Cumhuriyet Dönemi Türk Bilim Tarihi Bibliyografalarının Bibliyografyası

Ahmed SÜRURİ 659-667

TANITIMLAR

İstanbul Su Külliyesi

Mustafa İNCE 669-679

İslâm-Türk Matematik Tarihinde İlk Eser: Salih Zeki'nin "Âsâr-ı Bâkiye"si

Ahmet Faruk GÜNEY 681-685

Cumhuriyet Dönemi Bilim Tarihi Yazıcılığının İlk Örneği:

Abdülhak Adnan Adıvar ve "Osmanlı Türklerinde İlim"

İshak ARSLAN 687-699

Türkiye'de Bilim Tarihi Sahasında İlk Doktora Tezi: Aydın Sayılı "Observatory in Islam"

Selami ÇALIŞKAN 701-710

Türk Bilim Tarihi Çalışmalarında Bir Hakikat Yolcusu:

Cevat İzgi ve "Osmanlı Medreselerinde İlim"

F. Samime İNCEOĞLU 711-720

Salim Aydüz, Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi (XV-XVI. Asırlarda),

Mehmet İPŞİRLİ 721-725

*Mustafa Kaçar, Osmanlı Devleti'nde Bilim ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler ve
Mühendishânelerin Kuruluşu*

Sevtap İSHAKOĞLU KADIOĞLU 727-730

EK Ulusal ve Uluslararası Dergilerde Türkiye Araştırmaları

Nisan 2004-Aralık 2004 731-757

Sunuş

Türk Bilim Tarihi konulu dördüncü sayımızda; Türk bilim tarihini, iki adet genel-çerçeve yazısını müteakip, Türk bilim tarihinin Türkiye arkaplanı, temel bilimler, teknoloji, kurumlar, röportaj, kitap ve tez tanıtımları sıralamasıyla incelemeye çalıştık.

İki Ucu Müphem Bir Köprü: 'Bilim' ile 'Tarih' ya da 'Bilim Tarihi' başlıklı genel değerlendirme yazısında İhsan Fazlıoğlu, Avrupa'da *bilim* ile *tarih* ya da *açıklama* ile *anlama* arasında ortaya çıkan gerilimi aşmak üzere geliştirilen bilim tarihi disiplininin İslâm-Osmanlı, Osmanlı-Türk ve Cumhuriyet dönemine kadar uzanan tarihini, temel eklem noktaları ile önemli isimler ve katkıları çerçevesinde incelemekte ve Türk bilim tarihi araştırmalarının geleceğine ilişkin muhtemel bir yol haritasının ihtiva etmesi gereken temel noktalara işaret etmektedir.

Cemil Aydın, *Türk Bilim Tarih Yazımı'nda 'Zihniyet', 'Din' ve 'Bilim' İlişkisi: Osmanlı Örneği* adlı yazısında Türk bilim tarihi yazıcılığının zihniyetini tahlil ederek bu zihniyetin Avrupa'daki gelişmelerle ilgisi üzerinde durmakta; özellikle iç ve dış yaklaşımlar açısından, Türk bilim tarihçilerinin bilim idrakini değerlendirmektedir.

Hiç şüphesiz üzerinde yaşadığımız toprakların bizden önceki *bilimsel* birikimiyle ilgilenmek bu topraklara has sahih bir tarih perspektifi açısından elzemdir. Bu nedenle Gaye Şahinbaş Erginöz, *'Eski Anadolu Uygarlıklarında Bilim' Konusunda Türkiye'de Yapılan Çalışmalar* adlı makalesinde, Türkiye'de yapılan özellikle Hititler ve diğer Eski Anadolu uygarlıkları dönemlerindeki bilim, teknoloji ve tıp tarihiyle ilgili çalışmaları incelemektedir.

Esin Kahya, Türkiye'de çokça ihmal edilen Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi bilim hayatını, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemindeki Bilimsel Çalışmaların Kısa Bir Değerlendirmesi* adlı makalesiyle gündeme getirmektedir. Oldukça az araştırmanın bulunduğu bu sahanın niçin incelenmesi gerektiğine işaret eden yazar, gelecek araştırmalar için de bir çerçeve çizmektedir.

Gaye Şahinbaş Erginöz, dergimizdeki ikinci yazısında, bu toprakların bilim tarihindeki diğer bir önemli kaynağını Türkiye'de yapılan çalışmaları *'Bizans Döneminde Bilim' Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar* başlığı altında ele almaktadır.

Temel bilimler sahasındaki ilk yazı Melek Dosay Gökdoğan'a aittir. *Türk Matematik Tarihi Literatürü (Cumhuriyet Dönemi)* başlık yazısında Gökdoğan, Cumhuriyet döneminde bu konuda yapılan çalışmaları kronolojik bir sıra takip ederek ele almakta ve değerlendirmektedir.

Yavuz Unat, diğer bir temel bilim dalı olan astronominin tarihini ele alan literatürü -bu sahadaki popüler yayınları da dikkate alarak- *Türk Astronomi Tarihi*

Literatürü (1923-2004) başlıklı makalesinde incelemekte ve muhtelif grafiklerle bu sahadaki çalışmaların seyrini resmetmektedir.

Türk Fizik-Optik Tarihi Üzerine adlı makalesinde Hüseyin Gazi Topdemir; hem Osmanlı dönemi fizik-optik çalışmalarını ele almakta, hem de modern fizik-optik tarihine ilişkin Türkçede yapılan ilmî ve popüler yayınları incelemektedir. Meltem Akbaş ise daha özel bir alanda, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yalnızca modern fizik konusunda ve yine yalnızca Türkiye'de üretilen ilmî/akademik çalışmaları, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Modern Fizik Çalışmaları Üzerine Bir Deneme* başlıklı yazısında değerlendirmektedir.

Dergimizin sonraki sayılarından bir tanesinin bütünüyle tahsis edilmesi düşünülen Türk coğrafya ve haritacılık tarihini ele alan çalışmasında Mahmut Ak, *Osmanlı Coğrafya Çalışmaları* başlığı altında Türk coğrafya tarihi yazıcılığının genel bir değerlendirmesini yapmakta ve seçkin bir literatür sunmaktadır.

Yine dergimizin sonraki yıllarda özel bir sayı çerçevesinde ayrıca ele almayı düşündüğü Türk Tıp Tarihi, bu sayıda Aykut Kazancıgil tarafından *Türkiye'de Tıp Tarihi* başlığıyla ana damarları bağlamında incelenmekte ve Osmanlı'dan itibaren bu sahadaki temel kaynaklara, ekollere ve isimlere işaret edilmektedir.

Yavuz Unat, dergimizin bu sayısında yer alan ikinci yazısı olan *Cumhuriyet Dönemi Türk Teknoloji ve Mekanik Tarihi Çalışmaları* adlı makalesinde; mekanik ve teknoloji sahasında Türkiye'de hem akademik, hem de popüler çevrelerde üretilen bütün çalışmaları dikkate alarak incelemekte, bu sahalardaki araştırmaların gelişimini grafiklerle göstermektedir.

Osmanlı Askerî Teknoloji Tarihi: Ateşli Silahlar adlı makalesinde Salim Aydüz, başta top ve topçuluk olmak üzere Osmanlı döneminde ateşli silahlar konusu ile ilgili yazma ve basma kaynakları derlemekte ve her bir önemli çalışmayı ayrıntılı tahlile tabi tutmaktadır.

Tuncay Zorlu'nun hem Türkçe, hem de yabancı dillerdeki çalışmaları beraber değerlendirdiği hacimli çalışması *Osmanlı Deniz Teknolojisi Üzerine* başlığını taşımaktadır. Zorlu, bu yazısında, konuyla ilgili geniş bir literatür vermesinin yanısıra ayrıntılı ve derin bir değerlendirme de yapmaktadır.

Dergimizin bu sayısının sohbeti ünlü Türk bilim tarihçisi Fuat Sezgin'le Frankfurt'taki kurucusu ve yöneticisi olduğu, *Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften* adlı enstitüde gerçekleştirilmiştir. Sezgin hayatı ile beraber yürümüş çalışmalarını, özellikle İslâm bilim tarihi çalışmalarını değerlendirdi ve geleceğe ilişkin hedefler gösterdi. Sezgin'in işaret ettiği halet-i ruhiye, bilim tarihi sahasında çalışmak isteyen gençlere rehber olacak niteliktedir.

Bilim kurumları ile ilgili ilk yazı, *Anadolu'daki Osmanlı Medreseleri: Bir İcmal* adıyla Mefail Hızlı imzasını taşımaktadır. Hızlı, yazısında, özellikle Anadolu'daki Osmanlı dönemi medreseleri ilgili geniş bir literatür vermekte, ayrıntılı değerlendirmeler yapmakta ve bu konuda gelecekte yapılacak çalışmalarda dikkat edilmesi gereken noktalara işaret etmektedir.

Salim Aydüz, dergimizin bu sayısında yer alan *Osmanlı Astronomi Müesseseleri* başlıklı ikinci yazısında, oldukça bakir sahalara olan müneccimbaşlık kurumu, muvakkıthaneler, Takiyüddin Rasathanesi ve Kandilli Rasathanesi hakkın-

da ayrıntılı bilgiler vermekte ve bu sahadaki çok az sayıda olan literatürü incelemektedir.

Bilim-eğitim kurumları hakkındaki ilk yazı, *Osmanlılarda Askerî Teknik Eğitim* başlığını ve Mustafa Kaçar imzasını taşımaktadır. Kaçar, özellikle mühendisaneler hakkında Türkçe ve yabancı dillerde yapılan çalışmaları ele almakta ve içeriklerini tartışmaktadır.

Sevtaç İshakoğlu Kadıoğlu'nun makalesi ise, 1933 Üniversite Reformu gibi yakın dönem Türk eğitim tarihindeki oldukça önemli bir konuya hasredilmiştir. *1933 Üniversite Reformu Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi* başlıklı yazısında Kadıoğlu, bu konudaki yerli ve yabancı uzmanların çalışmaları yanında hatıratlarını da dikkate alan bir literatür vermektedir.

Günümüzde Türk bilim tarihi eğitiminin yürütüldüğü ve araştırmalarının yapıldığı kurumlar ile bu kurumların üretimleri oldukça önemlidir. Yavuz Unat'ın bu çerçevede kaleme aldığı dergimizdeki üçüncü yazısı, *A.Ü. D. T.C. F. Bilim Tarihi Anabilim Dalı* adıyla Aydın Sayılı'nın kurduğu Türkiye'deki ilk bilim tarihi kurumuna, onun mensuplarına ve yayınlarına tahsis edilmiştir. Doğrudan bir bilim tarihi kurumu olmamakla beraber, yoğun bir bilim tarihi araştırmasının yürütüldüğü IRCICA, bir kurum olarak, Zeynep Durukal tarafından *Bilim ve Teknoloji Tarihi'ne Çeyrek Asırlık Hizmet: IRCICA* başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Feza Günergun, *İ. Ü. Bilim Tarihi'nin Kurumsallaşması: Araştırmalar ve Eğitim Programları (1984-2004)* isimli makalesiyle genel olarak Türkiye'deki, özel olarak da İstanbul'daki bilim tarihi çalışmalarının İstanbul'daki kurumsallaşmada ne kadar önemli olduğunu göstermiş ve anabilimdalından bölüme, bölümden anabilimdalına İ.Ü. Bilim Tarihi Anabilim Dalı'nın faaliyetlerini vermiştir. Mustafa Kaçar, dergimizdeki *Türk Bilim Tarihi Kurumu (TBTK) ve Bilim Tarihi Çalışmalarındaki Yeri* başlıklı ikinci yazısında, Türk Bilim Tarihi Kurumu'nu incelemiştir.

Remzi Demir ile İnan Kalaycıoğulları'nın *Osmanlılar Dönemi'nde Bilim Tarihi Yazıcılığına Genel Bir Bakış ve Ahmed Râsim'in 'Terakkiyyât-ı İlmiyye ve Medeniyye' Adlı Eseri* a başlıklı ilginç çalışması, Osmanlı dönemi bilim tarihi kitapları ile bu kitaplar arasında popüler olanların yeri üzerinde ayrıntılı bir liste ve değerlendirme sunmakta ve örnek bir metni yalınlaştırarak vermektedir.

Eski Harfli Mühendislik Dergileri adlı yazısında Cüneyd Okay, harf inkılabı öncesinde, Osmanlıların sonu ile Cumhuriyetin ilk dönemlerinde çıkan mühendislik dergilerini geniş bir şekilde tanıtmaktadır.

Ramazan Acun, *Türkiye'de Bilim ve Teknolojinin Gelişim Süreci Literatürüne Eleştirel Bir Bakış* başlıklı makalesinde Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde bilim ve teknoloji sahasında yapılan üretimi değerlendirmektedir.

Ahmet Süruri, *Cumhuriyet Dönemi Türk Bilim Tarihi Bibliyografalarının Bibliyografyası* isimli makalesinde, özellikle Aykut Kazancıgil isminin öne çıktığı Türk bilim tarihine ait bibliyografyaları tanıtmaktadır.

Dergimizin bu sayısında muhtelif tanıtımlar yer almaktadır: Mustafa İnce'nin *İstanbul Su Külliyesi*; Ahmed Faruk Güney'in *İslâm-Türk Matematik Tarihinde İlk Eser: Salih Zeki'nin "Âsâr-ı Bâkiye"si*; İshak Arslan'ın *Cumhuriyet Dönemi Bi-*

lim Tarihi Yazıcılığının İlk Örneği: Abdülhak Adnan Adıvar ve “Osmanlı Türklerinde İlim”; Selami Çalışkan'ın *Bilim Tarihi Sahasında İlk Doktora Tezi: Aydın Sayılı ve “Observatory in Islam”* ve F. Samime İnceoğlu'nun, *Türk Bilim Tarihi Çalışmalarında Bir Hakikat Yolcusu: Cevat İzgi ve “Osmanlı Medreselerinde İlim”*. Bu sayımızda, ayrıca, bilim tarihi sahasında yapılmış, ancak henüz yayımlanmamış iki doktora tezi de tanıtılmaktadır. Salim Aydıöz'e ait *Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi (XV-XVI. Asırlarda)* adlı çalışma Mehmet İpşirli; Mustafa Kaçar'a ait *Osmanlı Devleti'nde Bilim ve Eğitim Anlayışındaki Değişmeler ve Mühendishânelerin Kuruluşu* adlı çalışma ise Sevtap İshakoğlu Kadıoğlu tarafından tanıtılmıştır.

Türk kimya ve biyoloji tarihi literatürü başta olmak üzere Türk bilim tarihini ilgilendiren çeşitli sahalara konu edinen bazı yazılar muhtelif nedenlerle bu sayımızda yer alamamıştır. Bu sahalardaki eksikliklerin sonraki çalışmalarda giderilmesini ümit ediyoruz.

Bir hatırlatmamız var. Şimdiye kadar c. 1, s. 1; c. 1, s. 2; c. 2, s. 1 olarak yapılan numaralandırma, derginin takibini kolaylaştırmak amacıyla bu sayıdan itibaren değiştirilmiştir. Sayı numarasının cilt numarasından bağımsız olacağı yeni format c. 2, s. 4; c. 3, s. 5; c. 3, s. 6... şeklinde olacaktır.

Türk Hukuk Tarihini konu edineceğimiz Bahar 2005 ve Türk Şehir Tarihini konu edineceğimiz Güz 2005 sayılarımızda buluşmak dileğiyle...

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi